

BÁLING PÉTER

Dinasztiák és hálózatok

Az Árpád-ház összeköttetéseinek új dimenziói.¹

„Az emberek közt a genealógia régebb óta létezik, mint a történelem” – írta Johann Christoph Gatterer, a Göttingeni Egyetem híres professzora a genealógiáról szóló 1788-ban megjelent művében.² Gatterer a genealógiát, csakúgy, mint a kronológiát és a heraldikát még nem tartotta önálló diszciplínának, a történettudományok részeként határozta meg helyüket.³ Azonban már a 18. század végén, munkája kiadásakor úgy találta, hogy azoknak, akik arra adják a fejüket, hogy minden genealógiai témájú munkával megismerkedjenek, a művek sokasága miatt nem árt, ha erre a célra egy egész termet könyvespolcokkal rendeznek be. Az a fajta felismerés, hogy a múltban élt elődök iránti érdeklődés ősi, elemi emberi tulajdonság, már jó kétszáz évvel ezelőtt sem volt új keletű. Az egyes emberek életében a történelmi emlékezetet az elődök, az ősök köré szerveződő tiszteletet jelentette. Ezek az ősök cselekedeteik által egyfajta hagyományt teremtettek, amelyek eszményként, vagy épp ellenkezőleg, intő példaként szolgáltak a mindenkori jelen emberének. Ez a szemléletmód minden kultúrában megfigyelhető, azonban a magasabb rendű civilizációk esetén a múlt és az elődök cselekedeteinek megismerése nemcsak szóbeli hagyományokban jelentkezik, hanem irodalmi lenyomata is tetten érhető.⁴ Ennek fényében tehát nyilvánvaló, hogy a genealógiai módszertan már régtől fogva ismeretes a történettudomány számára. Azokat az adatokat, amelyek az európai reneszánsz korában született munkákon alapultak, és amelyeket a 18. századra a genealógiai kutatás során is megismertek, már a köztörténeti ismeretek pontosítására használta a történetírás.⁵

Ma már a genealógiát önálló tudományágnak tartja a kutatás, a modern historiográfia nem is nélkülözheti eredményeit, különösen egy olyan kor viszonyainak tárgyalásakor, ahol a személyi kapcsolatok, kapcsolatrendszerek igen nagy jelentőséggel bírtak. Jelen munkának nem célja a genealógia hazai történetének és művelőinek teljes ismertetése,

¹ Az előadás témáját az a Pécsi Egyetemen zajló kutatás határozta meg, amely alapvetően az Árpád-házi királyok 11. korai 12. századi dinasztikus összeköttetéseire koncentrált. A kutatás gerincét tehát az Árpádoknak a Kárpát-medencével szomszédos dinasztiák, a Piastok, Přemyslidák és Rurikok szerteágazó és bonyolult genealógiával egybekapcsolt dinasztikus kapcsolatai jelentik. Ennélfogva elkerülhetetlen volt a középkori magyar, cseh és lengyel uralkodóház genealógiai viszonyainak áttekintése. A tanulmány terjedelmi okokból az Árpádok genealógiájának historiográfiájára koncentrált.

² GATTERER 1788, 5.

³ Uo. 4.

⁴ KRISTÓ 2002a, 9–10.

⁵ PANDULA 2006a, 12.

annál is inkább, hiszen e célból születtek már rangos írárok.⁶ Ugyanakkor az Árpád-ház genealógiájának kapcsán felmerült problémák és az arra adott szakirodalmi válaszok bemutatása mindenképpen szükségesnek látszik ahhoz, hogy a dolgozat második felében tárgyalásra kerülő metodikai felvetést könnyebben megértsük.

Az Árpád-ház történetének tárgyalásakor, legyen az bármilyen problémakör, szinte megkerülhetetlen az Árpádok genealógiái viszonyainak vizsgálata. Ezzel ellentétben viszonylag kevés számú olyan monográfiáról tudunk, amely kifejezetten a szent királyok családjának genealógiái szempontú elemzésével foglalkozik.⁷ Nem mintha a kutatást nem foglalkoztatná a téma, hiszen számos olyan tanulmány született már, amely az Árpádok bizonyos problémás genealógiái viszonyait próbálja feltárni. A nehézségek abból fakadnak, hogy a rendelkezésre álló források igen szűkszavúak, és kútforrások egy sor híradásáról már bebizonyította a kritikai szemléletmód, hogy genealógiái fikciókkal vagy hamisításokkal⁸ van dolgunk. Ezek a tudósítások narratív kútforrásokban ráadásul számtalan esetben kerültek átdolgozásra, hiszen a királyi udvar jól felfogott érdeke volt az aktuálisan regnáló dinasztikus-ág felmagasztalása, illetve a riválisok befekettítése. Ennek következtében krónikáinknak az Árpádok rokonsági kapcsolatait érintő híradásai néhol igencsak zavarosak.⁹

A középkori narratív kútforrásokban megtalálható genealógiái kapcsolatok szakszerű feltárása egyidős a történetírás szaktudománnyá válásával. Magyarországon a 18. századi bollandista hagyományokon nyugvó jezsuita forrásfeltáró munka során összegyűlt hatalmas mennyiségű iratanyag tette lehetővé a hazai historiográfiában az új eredmények és tudományos módszerek, így a történeti kritika¹⁰ meghonosítását is. Ekkor indult meg az Árpádok családi kapcsolatainak a feltárása is és egyben azoknak a problémáknak a felvetése, melyekre a hazai történetírás az idők során az aktuális szellemi áramlatoknak és történetírói hitvallásoknak megfelelően megpróbált választ találni. Az Árpádok teljes genealógiái irodalmának bemutatása szétfeszítené a dolgozat kereteit, így inkább arra vállalkoztunk, hogy egy-egy problémás eseten keresztül mutassuk be azokat a téma tárgyalása során megkerülhetetlen műveket és szerzőiket, melyek jelentős mértékben hozzájárultak a jelenlegi ismereteink formálásához.

A megelégedő hazai történetírás 18. századi művelői hamar felismerték, hogy a magyarországi diplomatikai és elbeszélő források összevetése a külföldi kútforrásokkal pontosabb eredményekre vezet, illetve a forráshasználat tekintetében prioritást élveztek a tárgyalt téma korosztályos írásos emlékei. A forrásbázis többek közt a Fuldai Évkönyvek, Regino, Liutprand, Merseburgi Thietmar, Gallus Anonymus írásainak bevonásával egyre szélesebb alapokon nyugodott, és ezzel párhuzamosan olyan magyarországi forrá-

⁶ KUBINYI 1970, 213–221; KÁLLAY 1986, 102–123; BERTÉNYI 1993, 3–14; PANDULA 2002a, 11–28.; PANDULA 2006b, 203–214; PANDULA 2012, 7–40; RÁCZ 2012, 123–142.

⁷ A kutatás általában Wertner Mór korszakos munkájára hagyatkozik, amely a 19. század végén jelent meg. l. WERTNER 1892. Ide tartozik továbbá a Kristó Gyula és Makk Ferenc által közreadott Árpád-házi királyok életrajzát tartalmazó írás is. l. KRISTÓ – MAKK 2000.

⁸ A 14. századi krónikakompozíció és genealógiái fikciók, hamisítások kapcsán l. VESZPRÉMY 2014, 809–823.

⁹ VÁCZY 1940–1941, 304–338; GERICS 1966, 1–23.

¹⁰ A 18. századi forráskritikai szemlélet legfőbb eredményei közé tartozik Benczúr Józsefnek a pannonhalmi alapító oklevélről írt értékezése (*Schreiben an einen Freund*. Vindobonae, 1779.) illetve Schwartz Gottfriednek az ún. Szilveszter bulla eredetiségét megcáfoló írása (*Entlarvte Bulle Pabst Sylvester des II. Lemgo*, 1777.); KOSÁRY 1996, 573.

sok „felfedezésére” is sor került, mint Anonymus Gestája, a Pozsonyi Évkönyvek, a Hartvik legenda és az Intelmek. Noha kezdetben a kor magyarországi történetírói előszeretettel nyúltak egyháztörténeti témákhoz, ekképpen számos történeti életrajz született,¹¹ a század második felétől kezdve lassú eltolódás figyelhető meg a világi témájú történeti munkák felé.¹² Ebben a folyamatban nem kis szerepet játszott egyrészt a katolikus hagyományok mellett a magyarországi protestáns tudományos történetírás megjelenésével keletkező kihívás, másrészt a Göttingeni Egyetem és az ott oktató professzorok, elsősorban Johann Christoph Gatterer, August Ludwig Schlözer és Ludwig Timotheus Splitter történetiszemléletének hatása.¹³ A későbbiekben mind Pray György mind Bél Mátyás köré szerveződő katolikus és protestáns iskolák előszeretettel fordultak a magyarság régmúltjának tanulmányozásához. Jóllehet, ekkor még a magyar történetírás homlokterében – köszönhetően a Bél Mátyás és Johann Georg Schwandtner 1746-ban kiadott Anonymus szövegnek¹⁴ – a honfoglalás és a „hét vezér történet” állt. Ugyanakkor az Árpádok genealógiai kapcsolatainak a vizsgálata során mindenképpen előrelépésnek számít bizonyos, magyarországi narratív kútfókban fellelhető családi összeköttetések tisztázása és feltárása. E korhoz köthető egy-egy problémás genealógiai kapcsolat esetében a kérdés felvetése tudományos szinten, okleveles, és a fent említett külhoni elbeszélő források bevonásával. Többek közt – a dolgozat időkereteit figyelembe véve – a Géza fejedelem házassága és Szent István, Gizella, illetve Szent Imre herceg életadatainak kapcsán kialakult vita,¹⁵ Vazul és Szár László esete, azaz András, Béla és

¹¹ Az antwerpeni jezsuiták *Acta Sanctorum*ának sikerén felbuzdulva az Árpád-házi szentek életéről viszonylag korán, már a 17. század végéről ismeretese Magyarországról a bollandista történetírás jellegzetességeit viselő munkák. A sort Hevenesi Gábor (1656–1715) 1692-ben közreadott *Ungaricae Sanctitatis Indicia* (Tyndaviae, 1692.) című műve nyitja, amely 55 magyar vagy Magyarországhoz köthető szent életrajzát tartalmazza, többek közt Szent István, Szent Imre és Gizella királyné életadatai is olvashatók benne. Az első igazán tudományos igényű elkészített Szent István életrajz azonban még váratott magára. A *Vita Sancti Stephani Regis Hungariae* (Jaurini, 1747.) Joannes Stiltingus (1703–1762) jezsuita író műve, amely az *Acta Sanctorum* kötetei közé illeszkedett. A munka igényessége és hatása nem csak abban állott, hogy Magyarországon addig ismeretlen forrásokat is felhasznált a szerző, így Merseburgi Thietmar és Wipót, hanem abban is, hogy hatására Szent István ismeretsége elérte a nagy ősnak tartott Attiláét. vö. SZABADOS 2004, 135; SZABADOS 2006, 171. Mindezen előzmények mellett Pray György fordított kiemelkedő figyelmet az Árpád-házi szentek életrajzai és legendái felé. Szent Erzsébet, Szent Margit (*Vita S. Elisabethae viduae landgraviae Thuringiae, ducis Saxoniae, Hassiae principis et comitis palatinae, nec non B. Margaritae virginis quarum illa Andreae II. haec Belae IV. Hungariae regum filia erat. Ex mss. codicibus eruta, ac praevis dissertationibus illustrata.* Tyndaviae, 1770.), Szent László (*Dissertatio historico-critica de Sancto Ladislao Hungariae rege.* Posonii, 1774.) és Szent Imre mellett foglalkozott továbbá a korban szentnek tartott Salomonnal is (*Dissertationes historico-criticae de sanctis Salomone rege et Emerico duce Hungariae.* Posonii, 1774.).

¹² KOSÁRY 1996, 572.

¹³ A göttingeni egyetemről l. TAR 2004, 14–15. ill. 109–120; SZÖGI 2001, 16. ill. 226–248; KOSÁRY 1996, 578.

¹⁴ ANON. 1–38. vö. SZABADOS 2006, 174–178.

¹⁵ Timon Sámuel *Epitome Chronologica Rerum Hungaricarum a nativitate Divi Stephani Primi Regis Apostolici* című munkájában a Thuróczy krónika alapján általánosan elfogadott 969-es évszámot tartotta hitelesnek, elutasítva Baronius 989-es évmegjelölését. (1. old.) Stiltingus *Vita Sancti Stephani Regis Hungariae* c. munkájában ezzel szemben a Hartvik legendára hivatkozva inkább a 984 körüli évszámot tartja elfogadhatónak. (99–100 old.) Pray György az *Annales veteres Hunnorum*

Levente származása¹⁶ továbbá a Koppány-probléma¹⁷ is élenken foglalkoztatta a korabeli történétírókat. További eredményeket hoztak az Árpádok családi kapcsolatának feltárásában azok a művek, melyek a megismert adatok felhasználásával genealógiai táblákat jelentettek meg.¹⁸ Mindemellett a 18. századi tudományos igényű történetírásnak sikerült tisztázni Géza fejedelem keresztségből elnyert nevét, illetve a Merseburgi Thietmarnál megőrzött Vajk névalak felfedezése is a korszakhoz köthető.¹⁹ Ugyancsak a felvilágosult szellemű történeti irányzatnak köszönheti a magyar medicvisztika egy sor olyan fogalom megalkotását és meghonosítását, mint az Árpád-ház és az Árpád-kor.²⁰

A fentebb idézett művek ismertetése – ha csak röviden is –, már csak azért is tűnik szükségesnek, mert a 18. század második felében és a 19. század első harmadában született, még jellemzően latin nyelven íródott munkák számos esetben váltak a későbbiekben megjelenő, akár a romantikus, akár a pozitivistá hazai történetírás hivatkozási alapjává. A 19. század történetírása azonban tudományosság terén csak a század végén tudott felnőni az előző évszázad nagyjaihoz. Hóman Bálint a reformkor historiográfiai munkásságát így értékelte: „a reformkorszak politikai mozgalmainak előterében álló nyelvkérdés a nyelvtudomány és a szépirodalom felé fordította a figyelmet s a túlhíjómódon idegen, latin nyelven művelt történettudomány iránt való érdeklődés lehangyatlott. Az 1825 óta mind zajosabbá váló politikai mozgalmak légtéren egyébként sem volt alkalmas a kutatómunka iránti lelkesedés fenntartására. Történeti életünk reformkora így lett történetírásunk történetében a hanyatlás, a visszafejlődés korává.”²¹ A 19. századi romantikus és a későbbiekben nemzeti liberális karakterjegyeket magán viselő történetírás igazi hozadéka az Árpádok genealógiai kapcsolatainak feltárásában inkább a forráskiadói tevékenységben ragadható meg. Annak ellenére, hogy az oklevéltárak, illetve más, narratív kútfők kritikai kiadása nem minden esetben érték el a követendő példaként kitűzött *Monumenta Germaniae Historica* sorozat köteteinek színvo-

Avarum et Hungarorum hasábjain részletesen ismertette a korabeli ismereteket, Timon Sámuel, Inchoffer Menyhért, Otrókoci Főris Ferenc munkáira hivatkozva. Stillingushoz hasonlóan Pray is Hartvik püspökre hivatkozva utasította el a Thuróczy krónikában szereplő adatot. (377. old.) A források ellentmondásossága okán a vita időről-időre felbukkan. Legutoljára Kristó Gyula ill. Tóth Sándor László próbálta meg tisztázni szent királyunk születési idejével kapcsolatban felmerült problémákat. I. KRISTÓ 1999, 3–10. és TÓTH 2002, 9–19.

¹⁶ PRAY 1763, 4.

¹⁷ Uo. 3–5.; Katona hívta fel a figyelmet arra – Bíborbanszületett Konstantin császár művére hivatkozva –, hogy Koppány és apja Tar Szerind, az Árpád nemzetség sarja kell legyen, így a hatalomért folytatott harc résztvevőiben egy család rokonságát kell keresnünk, még ha a rokoni fok közelebről meg nem határozható. I. KATONA 1779, 710–711. Legújabbban I. SZABADOS 2011, 243–279.

¹⁸ PRAY 1763, 4.

¹⁹ Stillingus Szent Istvánról fent említett biográfiájában Ademar Cabanensis alapján ismertette Géza fejedelem keresztségből elnyert nevét (82. old.) és Szent István nevének Waic névalakját Merseburgi Thietmarra hivatkozva (108. old.).

²⁰ Palma Ferenc Károly nevéhez fűződik a fogalmak első, tudatos használata, ám kétségtelen, Katona István munkásságához kapcsolódik a kérdés felvetése és magyarázata, ezáltal a magyar történeti irodalomban való meghonosodása is. I. KATONA 1779, 1. vö. SZABADOS 2006, 215–218.

²¹ HÓMAN 1925a, 29–30. A korszak legtermékenyebb forráskiadási tevékenysége kétségkívül Fejér György nevéhez fűződik, aki megkezdte a jezsuita forrásgyűjtő munka eredményeinek publikálását. (*Codex diplomaticus regni Hungariae*. Budae, 1822–1844)

nalát, mindenképpen pozitív hatást gyakoroltak a hazai történetíráásra.²² Az Árpádok genealógiai viszonyainak vizsgálata csak a századforduló előtt kapott új lendületre, köszönhetően annak a genealógiai, heraldikai és szfragisztikai érdeklődésnek, amely életre keltette a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaságot.²³ A Társaság jóvoltából szak-szerű és színvonalas tanulmányok láthattak napvilágot. Ám mivel erősen forráshiányos időszakról van szó, sok esetben a szerzők később keletkezett források bevonásával vagy a kortárs kútfők tudósításainak újszerű értelmezésével próbáltak megnyugtató magyarázattal előállni. Ha konszenzus ezekben a kérdésekben nem is jöhetett létre, mindenképpen egy újszerű tudományos módszertan irányába mutatnak azok a törekvések, amelyek nem csak az történészek, hanem nyelvészek, régészek és néprajztudósok bekapcsolódásával árnyalták a kialakult nézeteket. Tulajdonképpen megállapíthatjuk, hogy a 19. század utolsó és a 20. század első harmadára sikerült az Árpádok genealógiai összeköttetéseit feltárni, amennyire azt a rendelkezésre álló források megengedték. Azok a viták pedig, amelyek a későbbiekben újfent felizzottak, lényegében egy-egy már ismert elmélet újbóli elvetéséből, megerősítéséből vagy finomításából álltak, és sok esetben az adott nézet csak az azt valló kutató tekintélye miatt vált hivatkozási alappá.²⁴ Minden- képpen szükséges újfent megjegyezni, hogy a rendelkezésre álló források és azok el- lentmondásossága okán a vitás kérdésekben megnyugtató konszenzus csak kivételes alkalommal várható.

Az Árpád-ház genealógiájának tisztázása körül kialakult viták és credmények a ma- gyar historiográfiában a nagy szintézisekben és kifejezetten ezzel a témával foglalkozó monográfiákban kerültek közlésre. Ugyanakkor a folyóiratok hasábjain megjelent szak- cikkek és tanulmányok tágabb teret engedtek a tudományos vitáknak.

Pauler Gyula és Marczali Henrik voltak az első olyan magyar nyelvű történeti szin- tézisek megalkotói, melyek alapvető megállapításai mindmáig megállják a helyüket. Ez elsősorban a kritikus szemléletű forráskezelésnek és az ezzel párosuló logikus érve- lésnek köszönhető.²⁵ Az Árpádok genealógiai kapcsolatának értékelésekor elsősorban a

²² ROMSICS 2011, 81–82.

²³ A Magyar Heraldikai és Genealógia Társaság hasonló célkitűzésekkel alakult, mint a berlini Herold (1869) és az osztrák Adler (1870). Minderről a Turul első számában Radvanszky Béla a társaság elnöke így fogalmazott: „*A föld mozog, nekünk is mozognunk kell; a történelem halad, írásának is haladni kell. A magyar családirtörténelem nem állhat meg ott sem, a hová azt egy avatott társunk nagy, alapve- tő munkája által helyezé. Folytatnunk kell; hirdetni, gyarapítani, terjesztetni akarjuk a kritikailag tisztázott valót. Megneveljük vagy leszállítjuk a származási fákat úgy, mint arra az oklevelek tanítanak, hogy ezen a téren is azon fokra emelkedjünk, a melyen általános történetírásunk áll.*” RADVÁNSZKY 1883, 2.

²⁴ A probléma érzékeltetéséhez érdemes Géza fejedelem házassági kapcsolata körüli vitában nyilatkozó történészek írásait felidézni. Mint az ismeretes, már Pray György is felvette, hogy a magyar narratív forrásokkal ellentétben Géza fejedelem I. Mieszko lengyel fejedelem állítólagos leányával Adelheiddal kelhetett egybe. (*Annales veterum Hunnorum*. Vindobonae, 1774, 372–373.) A magyar historiográfiában a Sarolt – Adelheid vita azóta is rendre fellángol, konszenzusra historiográfusaink Pray György óta sem jutottak, noha a hazai medievisztika minden jelentős képviselője kifejtette már a nézetét. Ennélfogva a szintézisekben illetve életrajzi ihletésű írások- ban a Géza fejedelem házasságáról szóló részek általában megelégszenek egy-egy neves kutató eredményeinek közlésével. vö. WERTNER 1892, 24–31; KARÁCSONYI 1906, 97–112; PAULER 1893, 381–382; DÓRY 1938, 457–487; HÓMAN 1925b, 90–91; VAJAY 1967, 63–81; GYÖRFFY 2000, 60–64; KRISTÓ 2000b, 1–11; SZEGFÜ 1974, 240–251.

²⁵ PAULER 1893; MARCZALI 1895; MARCZALI 1896.

nyelvészet,²⁶ a néprajz²⁷ eredményeit vonták be a kutatásba, így próbálva meg áthidalni a források szűkszávsága és legfőképpen ellentmondásossága kapcsán kialakult szakadékokot. A fentebb említett problémásabb esetek kapcsán e két mű alapvetően egységes képet mutat. A Vazultól származó hercegek genealógiájának vonatkozásában azonban Marczali Paulerrel ellentétben rámutatott arra, hogy a Szár Lászlótól való leszármazás elmélete azért maradhatott fent narratív kútfőinkben, hogy Szent Istvánt felmentse a későbbi királyok ősenek számító Vazul megcsonkítása alól.²⁸ A következő nagyhatású összefoglaló műben, a Hóman Bálint és Szeckfű Gyula által jegyzett Magyar Történetben,²⁹ melynek vonatkozó részeit Hóman írta, tulajdonképpen hasonló genealógiai adatokat találunk, mint Marczalinál és Paulernél. Hóman annyival egészítette ki a Marczali által megfogalmazottakat, hogy a Szár Lászlótól való származás megörökítésével a krónikások nem Szent Istvánt kívánták felmenteni a Vazulra kirótt kegyetlen ítélet ódiума alól, hanem a dinasztia későbbi királyainak származását próbálták a „szomorú emléke” Vazultól eltávolítani.³⁰ A polgári történetírást követő marxista szemléletű munkák közül kiemelkedik az a történeti szintézis, melynek a magyar középkort bemutató része Kristó Gyula és Györffy György munkája. A mű sajnos nem csak csonka, hiszen csak az első két kötet készült el, amely az események tárgyalásában 1242-ig halad, hanem a szerzők történeti szemléletmódjából adódóan igen ellentmondásos is. Kristónak a későbbiekben önállóan is megjelentetett összefoglaló munkájában³¹ táblázatos formában is helyet kapott az Árpádok genealógiája. Zsoldos Attila nevéhez fűződik a Millenniumi Magyar Történet lapjain megjelent írás, mely a Magyar Királyság korai és érett középkori történetét dolgozza fel.³² A munka során, mint egyébként a hasonló szintézisek szinte mindegyikében, az Árpád-házzal kapcsolatos genealógiai kutatások eredményei életrajzi adatok formájában jelentkeznek a problémás esetek rövid bemutatásával. Végezetül az

²⁶ A nyelvészet eredményeit általában a magyar őstörténet kapcsán idézte a korabeli történetírás. Pray még nem fogadta el ezeket az eredményeket és ragaszkodott a hun származáselmülethez még akkor is, amikor Sajnovics János kimutatta a magyar és lapp nyelvek közti rokonságot, (*Demonstratio idioma Ungarorum et Lapponum esse*. Tyrnaviac, 1770.) amit Gyarmati Sámuel egészített ki a finn-magyar nyelvrokonság tézisével. (*Affinitas linguae hungaricae cum linguis fennicae*. Gottingae, 1799.) Az első olyan történetíró, aki elvetette a hun-avar-magyar származáselméletet és a magyarokat finnugor népként mutatta be Engel János Keresztély volt. vö. ROMSICS 2011, 43. Pauler Karácsonyi János érvelését elfogadva, a Vazul - Vászoly névalakban valamiféle német kapcsolatot vélt felfedezni. PAULER 1893, 97 és 530; Marczali nyelvészeti érvek mentén tartotta elfogadhatatlannak a hun származáselméletet. MARCZALI 1895, 41–44; Ezen felül elvetette a Vazul névalak német eredetét, és amellet érvelt, hogy görög összeköttetéseket kell keresni a név mögött. MARCZALI 1895, 303.

²⁷ Pauler elsősorban a honfoglalás-kor viszonyainak ismertetésekor használta fel Hunfalvy Pál, Vámbéry Ármin és Tagányi Károly munkáit. PAULER 1893, 482–483.

²⁸ Pauler a magyar krónikás hagyományt tartotta mérvadónak ezzel elfogadta Anonymus és Kézai híradását és úgy gondolta, hogy a hercegek Szár Lászlótól származtak. PAULER 1893, 530–532. Vazul kapcsán pedig felvetette annak a lehetőségét, hogy valójában két Vazullal van dolgunk, az „idősebb” Vazul lenne a Várad Krónikában szereplő Bonuzlo. Pauler szerint az „ifjabb” Vazult vakította meg Szent István, akit az idősebb Vazul/Bonuzlo fiának vélt a neves historiográfus. PAULER 1893, 530.

²⁹ HÓMAN – SZEKFÜ 1935.

³⁰ Uo. 234.

³¹ GYÖRFFY – KRISTÓ 1984.

³² ZSOLDOS 2001.

Akadémiai Kiadó 2007-ben megjelentett Magyarország története c. munkája sem hagyható figyelmen kívül,³³ melynek vonatkozó, Árpád-kori részének feldolgozását Font Márta készítette el.³⁴ A szerző a vitatott genealógiai kapcsolatok esetében felhívja a figyelmet arra, hogy „a szakirodalomban fellelhető, bizonytalan lábakon álló hipotézisek” többféle megoldást kínálnak egy-egy problémás genealógiai kapcsolat feltárására, amelyek egyértelműen a szűkös forrásadottságokra és egy-egy töredékes adat megannyi értelmezési lehetőségére vezethetők vissza.

Fontos megemlíteni továbbá Koszta László tanulmányát is, amely egyháztörténeti eredmények bevonásával és az Árpádok, Piastok és Přemyslidák közötti szövetségi rendszerek figyelembevételével vizsgálta e három dinasztia közötti genealógiai kapcsolatokat.³⁵

Történetírásunk a szintézisek mellett a témának két olyan monográfiát szentelt, amelyet a mai napig is idézni szokás az Árpád-kor történetének kapcsán. Az egyik és időben is az első, Wertner Mór 1892-ben kiadott korszakos műve.³⁶ Adatait tekintve mára már több ponton kiegészítésre szorul. Közel 125 évvel ezelőtt a szerző ugyanis nagyrészt csak a fentebb ismertetett 18. századi auktorok műveire támaszkodhatott, tehát többek között Pray, Cornides, Katona és Bél Mátyás munkáira, illetve a 19. században meginduló oklevélkiadások eredményeire, továbbá Thuróczy János krónikájára.³⁷ A dolgozat időkereteit figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy Wertner művében újfent azok a genealógiai kapcsolatok a legproblémásabbak, melyeket még a 18. század során ismert fel a magyar történetírás. Ez egyben a fentebb említett szintézisek íróit is arra készítette, hogy állásfoglalásukat akár lábjegyzetben, akár genealógiai táblázatok segítségével megokolják.³⁸ Az Árpád-ház genealógiai összeköttetéseit Kristó Gyula és Makk Ferenc is vizsgálta.³⁹ Munkájukat azonban nem kíséri jegyzetapparátus, így nehezen eldönthető, hogy a szerzők milyen elgondolásból döntöttek egyik vagy másik elmélet mellett vagy éppen ellenében. Mindenesetre kutatásaik eredményét genealógiai táblázatban is megjelentették. Szólnunk kell továbbá azokról a monografikus feldolgozásokról, melyek nem kifejezetten a genealógiai jellegűek, viszont témájukat tekintve egy-egy Árpád-házi uralkodó életét dolgozzák fel, így nem nélkülözhetik a családi viszonyok ismertetését. A 19. századi kutatásban Pór Antal⁴⁰ és Kiss Bálint,⁴¹ a későbbiekben pedig Patek Ferenc⁴² említhetők e tárgy körében. A későbbiekben Györffy György,⁴³ Kristó Gyula,⁴⁴ Bogyay

³³ BÁLINT – FONT – KATUS – KUBINYI – PÁLFFY – ROMSICS 2007.

³⁴ FONT 2007, 40–169.

³⁵ KOSZTA 2013, 403–425.

³⁶ WERTNER 1892.

³⁷ Wertner Mór munkájáról és annak máig érvényes hatásairól részletesen I. BERTÉNYI 1999, 37–42.

³⁸ Hóman Bálint Géza fejedelem családi összeköttetései és a Vazulidák kapcsán látta szükségesnek az általa képviselt nézet genealógiai táblázatban való összefoglalását. HÓMAN – SZEKFI 1935, 233.

³⁹ KRISTÓ – MAKK 2000.

⁴⁰ PÓR 1888.

⁴¹ KISS 1895.

⁴² PATEK 1918.

⁴³ GYÖRFFY 2000.

⁴⁴ KRISTÓ 2001.

Tamás⁴⁵ és Font Márta⁴⁶ munkái váltak mérvadóvá e téren. E helyütt érdemes röviden kitérni a Korai Magyar Történeti Lexikonban foglaltakra is, amelyben az Árpádok genealógiai táblája Kristó Gyula és Makk Ferenc,⁴⁷ a velük rokonságban álló Anjou-ág dinasztikus táblázatba foglalása pedig Engel Pál⁴⁸ munkáját dicséri. Szintén Engel nevéhez köthető a Piastok⁴⁹ és Přemyslidák⁵⁰ genealógiai adatainak összefoglalása az előbb már említett kötetben. Az Árpádok dinasztikus összeköttetéseinél kiemelt szerephez jutó Rurikidák leszármazási viszonyainak közzététele pedig Makk Ferencnek köszönhető.⁵¹

A tudományos cikkek és tanulmányok már részletesebben tárgyalták az Árpád-ház genealógiája kapcsán problémásnak ítélt viszonyokat. Magyarországon kezdetben a genealógiai viták legfőbb fórumának az 1883-ban alapított Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Turul című, negyedévente megjelenő periodikája számított. Szerkesztői között olyan jeles személyek voltak megtalálhatók, mint Fejérfpataky László és Áldásy Antal. Az Árpádok kapcsán Nagy Géza,⁵² Karácsonyi János⁵³ és Wertner Mór⁵⁴

⁴⁵ BOGYAY 1988.

⁴⁶ FONT 1999.; FONT 2001.

⁴⁷ KRISTÓ – MAKK 1994, 60–66.

⁴⁸ ENGEL 1994a, 46–49.

⁴⁹ ENGEL 1994b, 547–549.

⁵⁰ ENGEL 1994c, 560–561.

⁵¹ MAKK 1994, 584–589.

⁵² Nagy Géza, aki leginkább régészként szerzett érdemeket a folyóirat hasábjain nyelvészeti eszközökkel vizsgálta az Árpád-korból származó személyneveket (*Árpádokori személyneveink I–II.* Turul 9 (1891) 49–57. és 112–130; *A Geisa név kiejtése.* Turul 10 (1892) 38–48.), Az Árpád-ház címmel pedig Wertner Mór monográfiájára reagált. (*Az Árpád-ház.* Turul 11 (1893) 138–141.) Érdeklődése inkább a honfoglalás korának időszakára terjedt ki, (*Az Árpád-ház mondai genealógiája.* Turul 12 (1894) 1–9.) de rendszerbe foglalta ismereteit az Árpádok dinastiáján belüli trónöröklés kapcsán is (*Trónöröklés az Árpádok alatt.* Turul 32 (1914) 19–25.)

⁵³ Karácsonyi értekezései a Turul oldalain elsősorban az Árpádok korai történetére koncentrálnak, Géza fejedelem, Szent István, Szent László (*Szent István anyja. I. András anyja. Új eredmények.* Turul 24 (1906) 97–112.) személyét érintő tanulmányai emelhetők ki. Ennek a jellemzően forráshiányos időszaknak a problémáit a rendelkezésre álló kútfők újraértelmezésével próbálta megoldani. (*Az Árpád-ház második elágazása.* Turul 8 (1890) 50–54.) Következtetései alapjaiban, néhány kitételől eltekintve máig megállják a helyüket.

⁵⁴ Wertner Mór nagy szorgalommal vette bele magát a genealógiai adatok gyűjtésébe. Az e tárgyban megjelent írásait lehetetlenség lenne e helyütt idézni. (A teljeség igénye nélkül: *Az Árpádok a régebbi külföldi genealógiában.* Turul 3 (1885) 105–113; *Az Árpádok házassági összeköttetései.* Turul 3 (1885) 145–157; *Glosszák az Árpádok genealógiájához I–III.* Turul 5 (1887) 12–18, 70–78, ill. 107–112; *Árpádok és Nemanjidák (Politikai-genealógiai adalékok a magyar szerb viszonyok történetéhez)* Erdélyi Múzeum 16 (1890) 550–578.; "Synadene" királyné. *Adalék az Árpádok genealógiájához.* Erdélyi Múzeum 17 (1891) 319–328.) Emellett írt az Anjoukról (*Anjou. Genealogische Skizze.* Wien, 1884.), hozzászólt a Karolingok genealógiájához (*Zur Genealogie der Karolinger.* Wien, 1884.), a középkori magyar nemzetségekről (*A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Számos genealógiai táblázattal.* Wien, 1891–92.), a délszláv uralkodókról (*A középkori délszláv uralkodók genealógiai története.* Temesvár, 1891.), a lengyel-magyar és sziléziai kapcsolatokról (*Die Allianzen der Arpaden. Politisch-genealogische Studie.* Wien, é. n., *Schlesisch-ungarische Allianzen.* h. n., é. n.) és archontológiai adattárat (*Az Árpádokori erdélyi vajdák ismeretéhez.* Erdélyi Múzeum 28 (1902) 496–500.) is közzétett. Általános genealógiai témájú írásai (*A genealogia középkori és újkori fejlődése. I–III.* Turul 23 (1905) 52–57, 104–112, ill. 150–157; *Genealogie und Geschichte.* Wien, 1884.; *Historisch-genealogische Irrthümer.* Wien,

írási számítanak kiemelkedőnek. A folyóirat 1951 és 1992 között politikai okok miatt nem tudott megjelenni, sőt a genealógia, mint történeti részdiszciplína az egyetemeken oktatott segédtudományok közül is kikerült. Szerencsére az Árpádok kapcsán más orgánumok hasábjain rangos írások láthattak napvilágot. Elsősorban Váczy Péter,⁵⁵ Vajay Szabolcs,⁵⁶ Györffy György,⁵⁷ Gerics József⁵⁸ és Kristó Gyula⁵⁹ munkássága emelhető ki. A magyar királynék genealógiai adatai röviden megtalálhatóak Zsoldos Attila monográfiájának mellékletében.⁶⁰

Az Árpád-háznak a Kijevi Russzal való genealógiai-dinasztikus összeköttetéseit legújabbban Font Márta,⁶¹ a Piastokkal és Přemyslidákkal kapcsolatban pedig Bagi Dániel⁶² vizsgálta. A genealógiai fikciók és hamisítások kapcsán máig érvényesek Helmut Beumann megállapításai⁶³, illetve Gerd Althoff írásai nélkülözhetetlenek a téma kapcsán.⁶⁴ Legutóbb Bagi Dániel szentelt egy tanulmányt a 11-13. századi kelet-európai narratív kútfőkben fellelhető genealógiai fikciók és hamisítások legitimációs eszközeinek bemutatására.⁶⁵

Az eddigiek során az Árpádok genealógiai kutatásának magyarországi helyzetét tekintettem át. Amint az a rövid összefoglalásból is kiderül, máig helytállók Johann Christof Gatterernek a Göttingeni Egyetem 18. századi professzorának a bevezetőben említett szavai: „*aki genealógiai kutatásokra adja a fejét annak nem árt, ha egy egész termet könyvespolcokkal tölt meg*”, ugyanis a jelenleg rendelkezésre álló összefoglaló munkák meghaladottsága, vagy a jegyzetapparátus hiánya okán a témával foglalkozó kutatónak számos folyóiratot, szakcikket, szintézist kell átnéznie. Ugyanakkor az sem mellékes, hogy a szövegszerűen leírt genealógiai viszonyok a nevek és rokoni fokok bonyolultsága miatt sok esetben első olvasatra átláthatatlanok, amelyet csak tovább fokoz az egyes problémás esetek körül kialakult számtalan elmélet.

Áttérve a tanulmánnyal kapcsolatos vizsgálatok módszertanára, felmerül a kérdés, hogy milyen metodikai eljárással lehetne ezt a sokszor zavaros helyzetet valamilyen módon áttekinthetővé tenni. Ebben nyújthatnak segítséget a modern számi-

1884.) hozzájárultak a történeti segédtudomány magyarországi fejlődéséhez és annak 19. század végi, illetve 20. század eleji felvirágzásához.

⁵⁵ VÁCZY 1940–1941, 304–338.

⁵⁶ VAJAY 1962, 71–87; VAJAY 1967, 63–100; VAJAY 1979, 15–28; VAJAY 1988, 20–24; VAJAY 1999, 17–23; VAJAY 2006, 32–39.

⁵⁷ GYÖRFFY 2000.

⁵⁸ GERICS 1966, 1–23; GERICS 1967, 583–598.

⁵⁹ KRISTÓ 2000a, 195–227; KRISTÓ 2002b, 199–211; KRISTÓ 1999, 3–10; KRISTÓ 2000b, 1–18; KRISTÓ 2001.

⁶⁰ ZSOLDOS 2005.

⁶¹ FONT 2005.

⁶² BAGI 2015a; BAGI 2015b, 135–154.

⁶³ Beumann már 1950-ben felhívta a figyelmet arra, hogy a középkori narratív források szerzőinek a történelemszemléletét is érdemes vizsgálat alá venni. Ezek a szerzők ugyanis történetírói stratégiájukat ez alapján alakították ki, amely elválaszthatatlan az egyes auktorok életútjától. BEUMANN 1950, 6–8; A neves német historiográfus arra is rámutatott, hogy a kútfőkben fellelhető fikciók sokkal többet árulnak el a művek keletkezési körülményeiről és koráról, mint a köztörténetről szóló részek. BEUMANN 1955, 449–488; Ezek a megállapítások szervesen beépültek a későbbi német történeti kutatásba. l. ALTHOFF 2003, 28–51.

⁶⁴ ALTHOFF 2003, 28–51.

⁶⁵ BAGI 2013, 75–92.

tástechnikában és a strukturált adatbázisokban rejlő lehetőségek. A számítógépek és adatbázisok alkalmazása alapvetően nem számít újdonságnak, hiszen külföldön számos olyan kutatás folyik, amelyek jellemzően prozopográfiai adatbázisokat kezelnek, és kapcsolati hálók felderítésével foglalkoznak. Azt sem kell hangsúlyoznunk, hogy a modern technika és a digitalizáció milyen előnyöket jelent a történetírás számára. Eleget mondhatunk arra gondolni, hogy az előző generáció kutatói még csak nehezen, mikrofilmolvasó segítségével tudtak egy-egy középkori oklevelet tanulmányozni, amelyhez sok esetben csak korlátozott módon volt lehetséges hozzáférni. Mára pedig néhány kattintás után már mindenki számára elérhetőek ezek a dokumentumok.⁶⁶ Vegyük sorra azokat az előnyöket, amelyeket az ilyen adatbázisok a nyilvános könnyű és hozzáférésen kívül kínálnak:

1. Strukturáltság

Az adatbázis helyes megtervezése során lehetőség nyílik arra, hogy nem pusztán genealógiai adatokat rögzítsünk, hanem a rendelkezésre álló források alapján bizonyos életrajzokat is felvázoljunk. Amennyiben az egyes személyek fontosabb életadatait eseményként kezeljük, úgy akár végtelen számú ilyen eseményt is eltárolhatunk az adott személyre vonatkozóan. Ezek az események nem feltétlenül korlátozódnak genealógiai adatokra, azaz nem csak és kizárólag a születés, házasság és halál eseményeit tudjuk rögzíteni. Az ilyen eseménynek nevezett kategóriába számos olyan adatot is eltárolhatunk, amelyekből nem csak genealógiai, hanem prozopográfiai adatbázis is felépíthető. Hasonló elven tehát csatákat, ütközeteket illetve hivatalviselési időszakokat és egy sor egyéb olyan eseményeket is rögzíthetünk, amelyhez akár több személy is kapcsolható. Amennyiben minden adathoz dátumot is felvesszünk, úgy idősíkon is ábrázolhatjuk ezeket az eseményeket. A strukturált adatbázis előnye tehát, hogy tetszőleges számú és típusú adat rögzíthető minden személyhez. A strukturált adatbázis felépítéséből kifolyólag lehetőség adódik egy olyan felület elkészítésére, amely a felhasználó által különböző keresési feltételeknek megfelelő eredmény-halmazokat, találatokat jelenít meg. Ezt akár szöveges formában a felhasználók letölthetik a saját számítógépükre is, így azok nem csak a kutatás, hanem az oktatás során is felhasználhatók.

2. Vizualitás

Az előbbieken csak röviden, vázaltszerűen bemutatott adatok akár vizuálisan is ábrázolhatók. Ilyen vizuális megjelenítés lehet egy-egy személy családfája, amelyet akár úgy is megjeleníthetünk, hogy az egyes elméleteket egymás mellé helyezzük, vagy akár különböző színekkel egy leszármazási táblázatban is feltüntethetünk. A fentebb említett eseményekhez rögzíthetünk helyszíneket is, ennél fogva lehetőséggé válik a térképes ábrázolásmód is. Ugyanilyen lehetőség nyílik az idősíkok szerinti megjelenítésre is, amelynek során akár több személy életútjának az összehasonlítására is sor keríthető. Az egyes személyek kapcsolati hálójának gráfokkal történő ábrázolása, és ennek a matematikai módszerekkel történő elemzése is lehetséges. A gráfelmélet részletes bemutatása szétfeszítené a dolgozat kereteit, azonban a jobb megértés érdekében ide kíváncsognak Kürtösi Zsófia tömör és precíz megállapításai: „A gráfelmélet azért hasznos a kapcsolathálók elemzésében, mert egyrészt megvan a megfelelő szókészlete a kapcsó-

⁶⁶ DL, DF. <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/>

latháló-alakzatok leírására, másrészt biztosítja a matematikai alapokat a strukturális jellemzők megértéséhez. A gráfok jól modellezik a valós kapcsolathálókat, és képesek vizualizálni olyan kapcsolati mintázatokat, melyek egyébként felfedezetlenek maradnának.”⁶⁷

3. Naprakész tudományos jegyzetapparátus

Egy ilyen projekt keretein belül kialakítható egy historiográfiai adatbázis is, amelynek elemeit bármilyen adathoz hozzárendelhetjük. Ezáltal az akár vizuálisan, akár szöveges formában megjelenített eseményekhez szakirodalmi munkák és források, idézeteket tartalmazó jegyzetapparátus is kapcsolható.

Az adatbázis alapvetően internetes felületen és megoldásokkal is elkészülhet, amely a folyamatos rendelkezésre állás mellett olyan előnyökkel is kecsegtet, hogy az adatokat az adatbázis adminisztrátorai bármikor módosítani tudják. Ezáltal lehetőség nyílik újabb fejlesztésekre, amelyek nemcsak megjelenítés módozatainak körét bővíthetik, hanem a szakirodalmi álláspontok is folyamatosan frissíthetők. Emellett egy jó adatbázis interaktív kommunikációs csatorna is egyben, azaz lehetőséget ad a felhasználók és adminisztrátorok közötti párbeszédre. Ennélfogva tehát a felhasználók megjegyzéseket és üzeneteket küldhetnek az adatbázis működtetőinek, felhívva a figyelmet az esetlegesen felmerülő hiányosságokra. Mindemellett minden olyan eseményhez, amely az adatbázisban rögzítésre kerül, bármilyen dokumentum, fénykép és irat kapcsolható.

Amint az a fentiekből is látható, az adatbázis olyan alapelveket fogalmaz meg, amelyek bármilyen korszakban élő személyek kapcsolati hálóját, személyi adatait is eltárolhatóvá teszik. Jelen esetben tehát nem feltétlenül csak az Árpádokhoz köthető adatbázis hozható létre, hanem akár a későközépkori uralkodók, egyházi és világi személyek is könnyen integrálhatók a projektbe.

Felmerülhet a kérdés, hogy vajon ez a terv megvalósítható-e. A kérdés megválaszolására három működő példa is felhozható. Az első az Osztrák Tudományos Akadémia által támogatott Mapping Medieval Conflict⁶⁸ nevű projekt. A kutatásban résztvevők azt a célt tűzték ki maguk elé, hogy feltérképezik a késő bizánci fegyveres konfliktusok személyi hátterét és kapcsolati hálóját. A második példa a Brit Akadémia patronálásában megvalósult Prosopography of the Byzantine World⁶⁹ címet viselő kutatás. Ez az online adatbázis szintén a bizánci történelemre koncentrál, a nevéből adódóan itt egy teljes bizánci prozopográfiai adatbázissal van dolgunk, amely nem csak az egyes személyek életadatainak megjelenítésére alkalmas, de a rokoni kapcsolatokat is feltünteti a kereső. Emellett listázza azokat az írásos és szfragisztiai forrásokat is, amelyekben az adott személy szerepel. Érdekessége az adatbázisnak, hogy segítségével talán pontosítható Eirene / Piroska leányának, azaz Szent László királyunk unokájának házassági kapcsolata. Az adatbázisban szereplő 3038. számmal jelzett, 1163-ból származó szfragisztikai forrás ugyanis megörökítette Eudokia, Piroskának és II. Ioannes császár lánya házastársának nevét, amelyet eddig írásos forrásokkal nem sikerült feltárni.⁷⁰ A harmadik példa, amely egyben az általunk vázolt metodikai eljárásra épül, a Kiss Gergely által vezetett

⁶⁷ KÜRTÖSI 2004, 667. A tanulmány mindenképpen hasznos a kapcsolatháló-elemzés módszertani alapjainak elsajátításához.

⁶⁸ <https://oeaw.academia.edu/MappingMedievalConflict> (letöltés ideje: 2017. 09. 26.)

⁶⁹ <http://blog.pbw.cch.kcl.ac.uk/> (letöltés ideje: 2017. 09. 26.)

⁷⁰ <http://db.pbw.kcl.ac.uk/pbw2011/entity/boulloterion/3038/> (letöltés ideje: 2017. 09. 26.)

pécsi DelegatOnline kutatócsoport adatbázisa.⁷¹ Kiss Gergely azt a célt tűzte ki maga elé, hogy egy strukturált adatbázisban gyűjtse egybe a 11-13. századi magyarországi pápai legációk fellelhető adatait és az abban résztvevő személyeket. Nem feladatunk e három adatbázis teljes és kimerítő ismertetése, azonban így is jól látszik, hogy a modell működőképes és egyre több olyan kutatási projekt kerül napvilágra, amely kihasználja a modern technikai vívmányokat.

A modern történetírás tehát nem hagyhatja figyelmen kívül a technikai fejlődésben rejlő lehetőségeket. Mindenképpen szükséges megfelelni az új kihívásoknak, amelyek nem csak a hasonló online adatbázisok létrehozását teszik lehetővé, hanem egyben a vizuális megjelenítés okán előnyösen alkalmazható az oktatásban is. Végezetül tehát megállapítható, hogy eljött az ideje annak, hogy Gatterer 18. századi szavait finomítsuk: reményeink szerint ezután már nem könyvespolcok sokaságára, hanem csak egyetlen adatbázisra lesz szükség a jövőben ahhoz, hogy az Árpádok genealógiai viszonyait áttekinthessük.

Felhasznált források és szakirodalom

FORRÁSOK

- ANON. Anonymi Belae Regis Notarii, Historia Hungarica de VII. primis Ducibus Hungariae. Ex Codice membranaceo m. f. Bibliothecae Augustae Vindobon. accuratissime nunc primum exscripta. In: *Scriptores Rerum Hungaricarum Veteres ac Genuini*. Vindobonae 1746.
- DL Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár.
- DF Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény.

SZAKIRODALOM

- ALTHOFF 2003 Gerd Althoff: Genealogische und andere Fiktionen in mittelalterlicher Historiographie. In: *Inszenierte Herrschaft. Geschichtsschreibung und politisches Handeln im Mittelalter*. Szerk. Gerd Althoff. Darmstadt 2003.
- BAGI 2013 Bagi Dániel: Genealogische Fälschungen und Fiktionen als Legitimierungsmittel in narrativen Quellen des östlichen Europas im 11–13. Jahrhundert. In: *The medieval chronicle 8*. Szerk. Erik S. Kooper, Sjoerd Levelt. Amsterdam 2013.
- BAGI 2015a Bagi Dániel: *Divisio Regni. Országmegosztás, trónviszály és dinasztikus történetírás az Árpádok, Piastok és Přemyslidák birodalmában a 11. és korai 12. században*. Pécs 2015. (kézirat)
- BAGI 2015b Bagi Dániel: Genealogische Beziehungen zwischen Piasten und Arpaden im 11. und frühen 12. Jahrhundert. In: *Fernhändler, Dynasten, Kleriker. Die Piastische Herrschaft in Kontinentalen*

⁷¹ <http://delegatonline.pte.hu> (letöltés ideje: 2017. 09. 26.)

Beziehungsf lächen vom 10. bis 13 Jh. Szerk. Darius Adamczyk, Norbert Kersken. Wiesbaden 2015.

- BÁLINT-FONT-KATUS-KUBINYI-PÁLFFY-ROMSICS 2007 Bálint Csanád – Font Márta – Katus László – Kubinyi András – Pálffy Géza – Romsics Ignác: *Magyarország története*. Főszerk. Romsics Ignác. Budapest 2007.
- BERTÉNYI 1993 Bertényi Iván: A történeti segédtudományok fejlődése Magyarországon 1951–1991 között. *Turul* 66 (1993/) 3–14.
- BERTÉNYI 1999 Bertényi Iván: Wertner Mór és az Árpádok családi története. In: Wertner Mór emlékkönyv. Szerk. Himmler György. Párkány 1999.
- BEUMANN 1950 Helmut Beumann: *Widukind von Korvei*. Weimar 1950.
- BEUMANN 1955 Helmut Beumann: Die Historiographie des Mittelalters als Quelle für die Ideengeschichte des Königtums. *Historische Zeitschrift* 180 (1955/1) 449–488.
- BOGYAY 1988 Bogay Tamás: *Stephanus Rex*. Budapest 1988.
- DÓRY 1938 Dóry Ferenc: Szent István családi története In: *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*. II. Szerk. Serédi Jusztián. Budapest 1938.
- ENGEL 1994a Engel Pál: Anjouk. In: *Korai Magyar Történeti Lexikon*. Főszerk. Kristó Gyula. Szerk. Engel Pál, Makk Ferenc. Budapest 1994.
- ENGEL 1994b Engel Pál: Piastok. In: *Korai Magyar Történeti Lexikon*. Főszerk. Kristó Gyula. Szerk. Engel Pál, Makk Ferenc. Budapest 1994.
- ENGEL 1994c Engel Pál: Přemyslek. In: *Korai Magyar Történeti Lexikon*. Főszerk. Kristó Gyula. Szerk. Engel Pál, Makk Ferenc. Budapest 1994.
- FONT 1999 Font Márta: *Könyves Kálmán és kora*. IPF Monográfia. Szekszárd 1999.
- FONT 2001 Font Márta: *Koloman the Learned, King of Hungary*. Szegedi Középkorász Műhely. Szeged 2001.
- FONT 2005 Font Márta: *Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek*. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár. 21. Szeged 2005.
- FONT 2007 Font Márta: A középkori Magyar Királyság. Az Árpád-házi királyok kora (970–1301). In: *Magyarország története*. Budapest 2007.
- GATTERER 1788 Johann Christoph Gatterer: *Abriß der Genealogie*. Göttingen 1788.
- GERICS 1966 Gerics József: A Tátony nemzetségről. Adalékok egy krónikahely értelmezéséhez. *Történelmi Szemle* 9 (1966/1) 1–23.
- GERICS 1967 Gerics József: Krónikáink néhány genealógiai vonatkozásáról. *Irodalomtörténeti Közlemények* 71 (1967/5–6) 583–598.

- GYÖRFFY – KRISTÓ 1984 *Magyarország története tíz kötetben. I/1–2. Előzmények és magyar történet 1242-ig.* Főszerk. Székely György. Szerk. Bartha Antal. Budapest 1984.
- GYÖRFFY 2000 Györffy György: *István király és műve.* Budapest 2000.
- HÓMAN – SZEKFÜ 1935 Hóman Bálint – Szekfű Gyula: *Magyar Történet.* Budapest 1935.
- HÓMAN 1925a Hóman Bálint: *A forráskutatás és forráskritika története Magyarországon.* Budapest 1925.
- HÓMAN 1925b Hóman Bálint: *A Szent László-kori Gesta Ungarorum és a XII.–XIII. századi leszármazói.* Budapest 1925.
- KÁLLAY 1986 Kállay István: Genealógia. In: *A történelem segédtudományai.* Szerk. Kállay István. Budapest 1986.
- KARÁCSONYI 1906 Karácsonyi János: Szent István anyja, I. András atyja. *Eredmények. Turul* 24 (1906/1) 97–112.
- KATONA 1779 Katona István: *Historia critica regum Hungariae* I. Pestini 1779.
- KISS 1895 Kiss Bálint: *Az Árpádok királyi vére magyar családokban.* Budapest. 1895.
- KOSÁRY 1996 Kosáry Domokos: *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon.* Budapest 1996.
- KOSZTA 2013 Koszta László: A hradišei bencés monostor alapításának magyar vonatkozásai. In: *Ünnepi kötet dr. Blazovitch László egyetemi tanár 70. születésnapjára.* Szerk. Balogh Elemér, Homoki-Nagy Mária. Szeged 2013.
- KRISTÓ – MAKK 1994 Kristó Gyula – Makk Ferenc: Árpádok. In: *Korai Magyar Történeti Lexikon.* Főszerk. Kristó Gyula. Szerk. Engel Pál, Makk Ferenc. Budapest 1994.
- KRISTÓ – MAKK 2000 Kristó Gyula – Makk Ferenc: *Az Árpádok. Fejedelmek és királyok.* Szeged 2000.
- KRISTÓ 1999 Kristó Gyula: Szent István születési ideje. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Historica* CX (1999/1) 3–10.
- KRISTÓ 2000a Kristó Gyula: I. István és családja az Árpád-kori történetírásunkban. In: *Írások Szent Istvánról és koráról.* Szerk. Kristó Gyula. Szeged 2000.
- KRISTÓ 2000b Kristó Gyula: A magyarok és lengyelek kapcsolatai a 10–12. században. *Történelmi Szemle* 42 (2000/1–2) 1–18.
- KRISTÓ 2001 Kristó Gyula: *Szent István király. Tudomány-Egyetem. Történeti életrajzok.* Szerk. Potó János. Budapest 2001.

- KRISTÓ 2002a Kristó Gyula: *Magyar historiográfia I.* Budapest 2002.
- KRISTÓ 2002b Kristó Gyula: Mikor lett fejedelem Géza? In: *Árpád fejedelemről Géza fejedelemig. 20 tanulmány a 10. századi magyar történelemről.* Szerk. Kristó Gyula. Budapest 2002.
- KUBINYI 1970 Kubinyi András: A magyar genealógiai kutatás. *Levéltári közlemények* 41 (1970/2) 213–221.
- KÜRTÖSI 2004 Kürtösi Zsófia: A társadalmi kapcsolatháló-elemzés módszertani alapjai. In: *Településkutatás.* Szerk. Letenyei László. Budapest 2004.
- MAKK 1994 Makk Ferenc: Rurikok. In: *Korai Magyar Történeti Lexikon.* Főszerk. Kristó Gyula. Szerk. Engel Pál, Makk Ferenc. Budapest 1994.
- MAR CZALI 1895 Marczali Henrik: A vezérek kora és a királyság megalapítása. In: *A magyar nemzet története. I.* Szerk. Szilágyi Sándor. Budapest 1895.
- MAR CZALI 1896 Marczali Henrik: Magyarország története az Árpádok korában (1038–1301). In: *A Magyar Nemzet Története. II.* Szerk. Szilágyi Sándor. Budapest 1896.
- PANDULA 2006a Genealógia. In: *A történelem segédtudományai.* Szerk. Bertényi Iván. Budapest 2006.
- PANDULA 2006b Pandula Attila: A genealógia ma. In: *Szabolcs-szatmár-beregi levéltári évkönyv 17.* Nyíregyháza 2006.
- PANDULA 2012 Pandula Attila: A genealógia magyarországi historiográfiájának áttekintése. In: *Genealógia I.* Szerk. Kollega Tarsoly István, Kovács Eleonóra, Pandula Attila, Viték Gábor. Budapest 2012.
- PATEK 1918 Patek Ferenc: Az Árpádok és Anjouk családi összeköttetése. *Századok* 52 (1918/9–10) 449–495.
- PAULER 1893 Pauler Gyula: *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt.* Budapest 1893.
- PÓR 1888 Pór Antal: *Habsburgi Ágnes magyar királyné és Erzsébet herceggasszony az Árpádok utolsó sarja.* Budapest 1888.
- PRAY 1763 Pray György: *Annales regum Hungariae I.* Vindobonae 1763.
- RADVÁNSZKY 1883 Radvánszky Béla: Néhány szó olvasóinkhoz. *Turul* 1 (1883/1) 1–2.
- RÁCZ 2012 Rác György: Középkori források a genealógiai kutatásban. In: *Genealógia I.* Szerk. Kollega Tarsoly István, Kovács Eleonóra, Pandula Attila, Viték Gábor. Budapest 2012.
- ROMSICS 2011 Romsics Ignác: *Clio búvóletében. Magyar történetírás a 19–20. században – nemzetközi kitekintéssel.* Budapest 2011.
- SZABADOS 2004 Szabados György: Párhuzamos gondolatok Attiláról, Szent Istvánról. *Aetas* 19 (2004/2) 130–139.
- SZABADOS 2006 Szabados György: *A magyar történelem kezdeteiről.* Budapest 2006.

- SZABADOS 2011 Szabados György: *Magyar államalapítások a IX–X. században*. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 26. Szeged 2011.
- SZEGFŰ 1974 Szegfű László: Sarolta. In: *Középkori kútfőink kritikus kérdései*. Szerk. Horváth János, Székely György. Budapest 1974.
- SZÖGI 2001 Szögi László: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon 1789–1919. Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 5*. Budapest 2001.
- TAR 2004 Tar Attila: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon 1694–1789. Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 11*. Budapest 2004.
- TÓTH 2002 Tóth Sándor László: László: Vajk-István születésének kronológiai problémái. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica* 116 (2002) 9–19.
- VÁCZY 1940–1941 Váczy Péter: A Vazul-hagyomány középkori kútfőinkben. *Levéltári Közlemények* 18–19 (1940–1941/1) 304–338.
- VAJAY 1962 Vajay Szabolcs: Agatha, Mother of Saint Margaret, Queen of Scotland. *Duquesne Review. A Journal of Social Sciences* 7 (1962/2) 71–87.
- VAJAY 1967 Vajay Szabolcs: Géza nagyfejedelem és családja. In: *Székesfehérvár évszázadai*. Szerk. Kralovánszky Alán. Székesfehérvár 1967.
- VAJAY 1979 Vajay Szabolcs: Byzantinische Prinzessinnen in Ungarn. In: *Ungarn Jahrbuch 10. Zeitschrift für interdisziplinäre Hungarologie*. München 1979.
- VAJAY 1988 Vajay Szabolcs: Veszprémvölgy és alapítói. *Levéltári Szemle* 38 (1988/4) 20–24.
- VAJAY 1999 Vajay Szabolcs: Még egy királynénk? I. Endre első felesége. *Turul* 72 (1999/1–2) 17–23.
- VAJAY 2006 Vajay Szabolcs: I. Géza király családfája. *Turul* 79 (2006/1–2) 32–39.
- VESZPRÉMY 2014 Veszprémy László: Korhűség és forrásérték a magyar Krónika egyes fejezeteiben. In: *Arcana tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére*. Szerk. Bárány Attila, Dreska Gábor, Szovák Kornél. Budapest – Debrecen 2014.
- WERTNER 1892 Wertner Mór: *Az Árpádok családi története*. Nagybecskerek 1892.
- ZSOLDOS 2001 Zsoldos Attila: Magyar Középkor: Az Árpádok és az Anjouk. In: *Milleniumi magyar történet*. Szerk. Tóth István György. Budapest 2001.
- ZSOLDOS 2005 Zsoldos Attila: *Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok. 36*. Budapest 2005.

Abstract

Dynasties and networks

New dimensions of the House of Árpád's connections

In this short study we aim to present the research history of the genealogy of the Árpád dynasty who lived during the 11th and 12th Century. The genealogical research of the Árpáds can be dated back to the 18th Century when the Hungarian historiography begun to use the scientific methods. This is quite a long time, however the source material was and is today very scarce. It is based mostly on narrative sources, a few charters and a small amount of foreign necrologies. Therefore a multitude of theories have been published in the secondary literature to solve some problematic family relationships. Mostly these theories can also be traced back to the initial period of the Hungarian historiography. During the years these sometimes clearly uncertain hypotheses were published through articles, studies and syntheses. It is almost impossible to review all the publications that have been produced in this nearly 200 years of research. To solve this problem we would like to offer a methodical solution that basically calls for the support of the modern technology, namely for the possibilities of the structured database. Today the historiography aims more and more for the solutions of the information technology. It is suffice to refer to the more and more accelerated pace of the digitalisation process, through the contemporary sources and documents are accessible for everyone. There are also a quite wide range of historical research projects which can handle complete prosopographical and genealogical databases. During this study we try to pinpoint all the be-nefits that a database like this can offer both in research and in education.